

Marie Krakešová
Pavla Kodymová
Peter Brnula

Sociální kliniky

Z dějin sociální práce
a sociálního školství

Sociální kliniky

Z dějin sociální práce a sociálního školství

Marie Krakešová

Pavla Kodymová

Peter Brnula

Recenzovali:

Mgr. Petr Antoni

doc. Mgr. Marie Špiláčková, Ph.D.

doc. PhDr. Ladislav Vaska, PhD.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Ovocný trh 560/5, 116 36 Praha 1

Praha 2018

Redakce Jana Jindrová

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2018

© Pavla Kodymová, Peter Brnula,

Marie Krakešová (heirs), 2018

ISBN 978-80-246-4300-7

ISBN 978-80-246-4316-8 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum 2018

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Místo předmluvy	9
Doktorka Krakešová ve vzpomínkách rodinného přítele a kronikáře Lázní Toušeň Jana Králíka	9
Babička Merinka a dědeček Jozífek	17
Úvod	19
Život Marie Krakešové	21
Rodinný život a začátek činnosti	22
Život po druhé světové válce a život v nuceném „ústraní“	23
Historický přínos Marie Krakešové pro československou sociální práci	26
Kontext sociální práce v začátcích činnosti Marie Krakešové	26
„Sociální případ“ jako vyústění teoreticko-výzkumné činnosti Marie Krakešové	28
Směrem k vlivu psychických faktorů na sociální případ – <i>Psychogeneze sociálních případů</i>	36
Od výzkumu k metodice – příručka z roku 1948	39
„Škola Krakešové“ – psychologicko-výchovná sociální terapie	41
Odras díla Marie Krakešové v praxi československé sociální práce	46
Mezi dvěma válkami	46
Poválečný rozvoj profese sociální práce	64
Postupná likvidace sociální práce	71
Obnova profese sociální práce	76
Marie Krakešová jako pedagog	86

Úvod do praxe na sociálních klinikách	105
Obsah	107
Předmluva	109
1. Teoretický a terminologický úvod	110
2. Sociální kliniky	117
3. Střediska sociální a sociálně-zdravotní péče, do nichž jsou sociální kliniky zapojeny – jejich organizace, funkce, spolupráce s nimi	123
3.1 Péče o mládež	123
3.2 Oddělení ochranné sociální péče při Ředitelství národní bezpečnosti	125
3.3 Protituberkulózní poradny	126
3.4 Ústřední národní výbor hl. m. Prahy, referát sociální	129
4. Stručný návod k pracovním metodám	132
4.1 Jak jednat s klientem před zjištěním jeho sociální diagnózy	132
4.1.1 Obecné připomínky	132
4.1.2 Konkrétně k první návštěvě	135
4.2 Předběžná sociální diagnóza	136
4.2.1 Body, podle nichž vypracujeme souhrn vyšetřené látky	137
Diagnostická předloha A – souhrn vyšetřené látky	138
Diagnostická předloha B – předběžná sociální diagnóza	139
Doplnění předběžné sociální diagnózy psychogenetickým rozbohem	140
4.3 Psychogenetický rozbor	141
4.3.1 Klíč k psychogenetickému rozboru	141
Diagnostická předloha C – psychogenetický rozhovor	143
Diagnostická předloha D – souhrn psychogenetického rozhovoru	150
Diagnostická předloha E – sociální doplnění předběžné diagnózy a jejích příčin	153
4.4 Diagnosticko-terapeutická úvaha	155
4.4.1 Terapeutická předloha A	156
4.4.2 Terapeutická předloha B	167
5. Různé pokyny – styk s úřady, psaní záznamů, užívání předloh	178
5.1 Styk s úřady	178
5.2 Psaní záznamů	179
5.3 Užívání předloh	182
Místo závěru	185
Přínos Marie Krakešové pro sociální práci	185
Doslov od snachy Marie a Josefa Krakešových	186
Literatura	188
Příloha	192

*Věnováno všem minulým, současným i budoucím
sociálním pracovníkům jako poděkování za jejich práci.*

Místo předmluvy

Doktorka Krakešová ve vzpomínkách rodinného přítele a kronikáře Lázní Toušeň Jana Králíka

Doktorka Marie Krakešová (1898–1979) pocházela z českého venkova, z lázeňského městyse Toušeň na soutoku Labe a Jizery. Pro nás, kdo jsme měli štěstí ji poznat v jejím rodišti, to byla vlídná, milá, vzdělaná „paní doktorka“.¹ Její tatínek vystudoval bavorskou polytechniku v Mnichově a oba její dědečkové z otcovy i matčiny strany byli starosty městyse. Otcové našich rodin se dobře znali. Rodiče i prarodiče ze strany jejího otce – Doškovi – měli v Toušeni zemědělský statek a moji prarodiče – Králíkovi – měli v bezprostředním sousedství lázně.

Dědeček paní doktorky, Ing. Vincenc Došek (1826–1890), se narodil v Toušeni. Zřejmě se dobře učil, protože odešel studovat do Prahy, kde zažil revoluční vření roku 1848, a jako první ze svého rodiště dosáhl na Českém stavovském polytechnickém ústavu titulu stavebního inženýra. Zajímal se ale také o historii a vstoupil do Společnosti Českého muzea v Praze. Profesně se specializoval na *železniční stavby* v Uhrách, a to včetně nádražních budov, mimo jiné v Bratislavě. Široký rozhled si však zachoval: na vrcholu své kariéry byl sice vrchním inženýrem c. a k. rakousko-uherských státních drah, ale závěr své životní dráhy směřoval jinam – do svého rodiště. V roce 1867 si v Toušeni pořídil vlastní usedlost a po penzionování v roce 1875 se zde usadil i s manželkou Marií (1828–1898). Pro své vzdělání, znalost světa a jazyků (němčiny, maďarštiny a francouzštiny) i organizační schopnosti byl v Toušeni roku 1880 zvolen starostou. Z titulu své funkce začal předsedat místní školní radě (1880), prosadil první veřejné osvětlení obecními lucernami (1881)

1 Marie Krakešová tituly docentka a později profesorka v osobním životě neužívala.

a výrazně napomohl stavbě lokální železnice (1882). Zároveň působil jako okresní dozorčí nad stavbou silnic, náměstek starosty Brandýsa nad Labem a člen c. a k. okresní rady v Karlíně. Na následující tříleté období 1882–1885 ho sice v úřadu toušeňského starosty vystřídal jeho bratr Tomáš (1838–1888), ale počátkem roku 1886 byl starostou zvolen znovu a tento čelný úřad pak vykonával po další téměř celá dvě období, až do konce života. Ve své druhé starostenské etapě se Vincenc Došek zasloužil o pravidelné poštovní spojení, o založení chudobince, vymohl nákladnou regulaci řečiště ústí Jizery a výrazně přispěl ke stavbě novogotického kostela sv. Floriana podle projektu architekta Ludvíka Láblera. Osobní intervencí na ministerstvu železnic ve Vídni prosadil povolení postavit budovu nádraží v Toušeni podle projektu vídeňského vrchního inženýra Josefa Oehma v atypickém novorenesančním slohu. Realizace se už nedočkal. Zemřel v Toušeni v roce 1890 v pouhých 64 letech. Ačkoli paní doktorka svého dědečka nezažila, všechno důležité o něm věděla. V rodině i mimo ni zůstával velkou autoritou. Úřad starosty po něm převzal statkář Josef Janda, budoucí druhý dědeček paní doktorky.

Otec doktorky Krakešové, Ing. Vincenc Jirí Došek (1857–1928), se nenarodil v Toušeni, ale za pobytu rodičů v Uhrách v biskupském městě Vacově poblíž Budapešti. Pod vlivem svého otce také on absolvoval technická studia, ovšem na Královské bavorské polytechnice v Mnichově. O jeho působení se mnoho netradovalo, ale i on zakotvil na rodinném statku v Toušeni, kde založil rodinu. Společně se svým otcem projektoval v novorenesančním slohu pro toušeňský hřbitov rodinnou hrobku, provedenou pak z hoříckého pískovce. V červnu 1894 předčasně ovdověl a zůstal se třemi dětmi sám, hned v lednu 1895 se však znovu oženil. Jeho druhá žena, Marie Růžena Jandová (1869–1936), pocházela z rodiny obdobného postavení, jako byla rodina Duškova. Z tohoto manželství se narodila paní doktorka. Aby jako nejmladší dcera dostala něco vlastního, otec jí odkázal svůj toušeňský „výminek“, který si nechal postavit v letech 1923–1924 ve slohu českého rondokubismu.

O svém dětství zanechala paní doktorka cennou vzpomínku ve sborníku toušeňské školy vydaném v roce 1974. Vypovídá o jejím pronikavém vidění světa již v dětském věku, upozorňuje na upřímný zájem o osudy a chování lidí, o způsob jejich života, prozrazuje mnohostrannost postřehů a vidění souvislostí. Dokládá, čeho všeho si již v dětství všímala, co oceňovala a co si po celý život pamatovala.

Z vyprávění mé maminky, rozené Jandové, která chodila ještě do staré školy, vím, z čeho výjimečnost toušeňské školy rostla. Celé starší generaci byla milá

a častá vzpomínka na pana řídicího Kautského. V Toušeni učil před rokem 1900 a je zde také na hřbitově pochován vedle hrobu svého otce, ten byl vrchním zahradníkem u hraběte Černína ve Vиноři. Pan řídicí učitel Kautský přinášel do obce všestranný pokrok a ve výchově vedl k dobrému hospodaření a občanství. Založil ovocnou školkou, ve které učil, jak stromy očkovat a roubovat, a jejich prodejem pak získával pro školu vedlejší příjem. Jako první zde choval včely, to byl další velký příklad. Místní rolníci se od něho dovídali o nejpokrokovějších poznacích. Pan řídicí Kautský sám chodil do rodin a rád pomáhal těm, kdo se zajímali o cokoli, zvláště o ovocnářství. Velkou práci vykonal i v okrašlovacím spolku při vysazování stromů a alejí. I když jsem sama pana řídicího Kautského nezastihla, mám dojem, že se jeho osobnosti už žádný z dalších řídicích učitelů nevyrovnal. Pan řídicí učitel Kautský pro Toušeň a pro první léta nové školy mnoho znamenal a na mnoho let ovlivnil vztah lidí ke škole.

Pamatuji se dobře na jeho paní, byla industriální učitelkou. Ruční práce tehdy představovaly pro děvčata vlastně nejdůležitější předmět. Chodila jsem k ní po celých pět let základní školy, v letech 1904–1909. Industriální vyučování bylo velmi časté. Chlapci měli jako protějšek práce řemeslnické. My jsme se učily háčkování – připadá mi to dnes jako celý obřad: napřed podvazek, pak větší vzorník, a různé pletení, vyšívání a šití, samé praktické věci, tehdy pro děvče nesmírně potřebné.

Mým třídním učitelem byl pan učitel Kučera, v Toušeni moc dobře známý. Strávil zde vlastně celý život, napřed jako učitel, zastupující řídicí a nakonec definitivní řídicí učitel. Měl mnoho dobrých vlastností, ale byl přísný a byl i pro tělesné tresty. Trestalo se hlavně za zlobení a nepozornost. Pan učitel Kučera byl velmi dobrý pedagog, dobře vykládal a chodíval do třídy vždycky bezvadně oblečen.

V paměti mi utkvěly i každoroční slavnosti veřejných náboženských zkoušek. To už se vědělo dlouho předem, všechny děti přišly do školy nastrojeny, třídami procházel pan děkan Matouš, který dovedl za každou správnou odpověď hezky pochválit. Otázky bývaly lehké, ale rodiče to brali velmi vážně. Slavnost končívала velkou mší. Během školního roku se život nás dětí soustřeďoval kolem školy a za ní, na návsi. Škola nás stále přitahovala, všechny děti byly pořád kolem ní. Nejkrásnější to bylo na jaře, kdy se hrávaly fazole, berky se říkalo, a kluci hráli kuličky.

Co bylo po toušeňské škole? Pan učitel Kučera přišel k tatínkovi a řekl mu: „Mařenka se dobře učí, měl byste ji dát na studii do Prahy!“ – protože v Brandýse nebyla dosud střední škola. Tatínkovi to zalichotilo, já jsem udělala přijímací zkoušky na Minervu, dívčí reálné gymnázium s latinou a francouzštinou. I potom mne pan učitel Kučera držel stále v patrnosti. Měla jsem

ve všem volnou ruku, nikdo mne nenutil, ale já jsem chtěla studovat, moc mě zajímala psychologie. Když však po smrti profesora Čády nebyla v Praze jeho katedra obsazena, rozhodla jsem se pro studium antropologie a vedle ní přírodní filozofie a zoologie na přírodovědecké fakultě.

Později se paní doktorka seznámila se svým budoucím manželem, doktorem Josefem Krakešem, právníkem z Ministerstva sociální péče, a tím získala bližší kontakt s doktorkou Alicí Masarykovou. Když pak díky dobrým vztahům s USA obdržela nová republika nabídku pěti stipendií ke studiu na elitní Vassar College v Poughkeepsie ve státě New York, jedno z těch stipendií získala na léta 1920–1922 právě paní doktorka Krakešová, tehdy ještě Došková. Do oné pětičlenné skupiny náležely dále Vlasta Štěpánová – zakladatelka českého dívčího skautingu, známá pod vyvaným příjmením Koseová, Julie Matoušková – teoložka a kazatelka československé církve, Marie Podzimková – průkopnice zdravé výživy, provdaná Rieglová, a Marie Nováková, provdaná Stankiewitzová. Doporučení za Svaz československého studentstva připojil a podepsal Václav Maria Havel. Když pak české studentky uspořádaly na Vassar College koncertní akademii české hudby, místní tisk pochválil jmenovitě Marii Doškovou za nastudování české výslovnosti se sborem dalších zahraničních studentů.

Po návratu do Prahy, v roce 1923, složila paní doktorka rigorózum z antropologie a ve svém profesním životě se zaměřila na psychologii a sociální práci. S doktorkou Alicí Masarykovou zůstala v kontaktu a v novém oboru našla velmi perspektivní uplatnění. V roce 1924 se provdala za JUDr. Josefa Krakeše (1896–1969), který jí pomáhal s rozsáhlou dokumentací sociálních případů, data dál systematicky třídil a připravoval k zobecnění. Nové postřehy a teorie, které paní doktorka potřebovala ověřit, její manžel dokázal dokumentovat, uspořádat, statisticky zpracovat a vyhodnotit. Souhrn průkopnické práce publikovali společně v zásadním díle *Sociální případ* v roce 1934.

V jejich domě v pražských Dejvicích se scházela intelektuální i avantgardní společnost – například choreografka Jarmila Kröschlová, kritička moderního tance Helena Vojáčková a Kýra Klinderová, sekretářka doktorky Alice Masarykové. Mezi studenty, kteří se přátelili se syny Krakešových Pavlem a Vítkem, byl také budoucí proslulý australský dirigent Charles Mackerras, žák Václava Talicha, který ještě po letech na setkání u Krakešových rád vzpomínal.

Toušeňský dům se stal pro manžele Krakešovy příjemným venkovským sídlem. V Toušeni se Krakešovi zprvu stýkali – vedle příbuzných

paní doktorky – vlastně jen s další generací svých sousedů: s mými rodiči MUDr. Vojmírem a Alenou Králíkovými, kteří převzali lázně v bezprostředním sousedství, s MUDr. Jaroslavem Václavíkem a jeho manželkou Ludmilou, s manželi Rudolfem a Magdou Truhlaříkovými. O prázdninách chodívali na obědy do lázeňské restaurace. Pracovali na objemné souhrnné knize *Psychogeneze sociálních případů* (1946). V letech 1947 a 1948 přijela nejméně třikrát za Krakešovými do Toušeně také doktorka Alice Masaryková, pokaždé společně s doktorkou Josefou Puklovou, jednou z prvních českých lékařek. V červenci 1947 pobýly déle a podstoupily léčebnou kúru.

Všechno se ale změnilo únorem 1948. Lázeňská zařízení mého otce byla zestátněna. Krakešovi byli vyhozeni ze zaměstnání – dr. Krakeš z Ministerstva sociálních věcí a dr. Krakešová z Vysoké školy politické a sociální – a přišli o svou pražskou vilu. Rukopis *Úvod do praxe na sociálních klinikách* (1948) byl sice rozmnožen ve vícero kopiích pro zaměstnance klinik i studenty Vysoké školy politické a sociální, ale knižně vyjít nestačil, protože publikovat již paní doktorka nesměla. Výsledky a uplatnění její práce – zejména v protialkoholní terapii – si přivlastnili jiní. Manželé Krakešovi byli z politických důvodů vytěsněni mimo Prahu.

Obětí politické perzekuce se stali již podruhé. Před válkou, roku 1939, pobývali v Americe, a přestože byla jejich vlast okupována, v létě se z vlasteneckých důvodů vrátili domů. Museli přitom vědět, že pro nacistický okupační režim bude obor sociální práce nepřijatelný, nepřátelský. Další zlom v jejich životě nastal s politickými změnami v roce 1948. Ačkoli by jistě našli nějakou cestu, jak se dostat zpět do Ameriky a tam se ve svých oborech uplatnit, zůstali v Československu. Pro své vlastenecké citění tak podruhé přišli o zaměstnání a museli odejít z Prahy. Řízením osudu se sami ocitli uprostřed tvrdé reality sociálních případů, kterými se zabývali. Přátelství s Masarykovými působilo jako cejch. Poúnorový režim navíc zpochybnil i jejich práva k domu v Toušeni, kde jim byla ponechána k užívání jen jedna místnost. Ostatní prostory obsadil národní výbor jinými lidmi. Právní protesty neměly žádný účinek.

Krakešovi byli příliš ohleduplní, než aby za takových okolností komukoli přitěžovali společenskými styky. Nechtěli navazovat nová přátelství ani v Toušeni. Izolovali se. Na návštěvy k mým rodičům nechodili v té době hlavním vchodem, ale zahradou, aby nikdo neviděl, kam jdou. Bývali domluveni, že se vydají na procházku a vrátky od Labe se dostanou do zahrady, aby se mohli sejít a popovídat si. Všechno nesli statečně. Chodívali k nám na večerní debaty za pečlivě staženými roletami a později také prát prádlo, protože doma nemohli mít pračku se ždímačkou.

Jeden den se tedy namáčelo, druhý odepíralo, pak se vyvářelo v kotli, pralo a odstřeďovalo, další den se věšelo a pak žehlilo nebo vozilo na mandl a skládalo. Práce na celý týden. A při tom se mohlo otevřeně hovořit. Jednou u nás Krakešovi dokonce zavařovali švestková povidla.

Přes krajně nepříznivou situaci ve vlastním domově a přes nemožnost profesně se uplatnit Krakešovi nikdy nepřicházeli se svými starostmi, naopak, přinášeli zprávy z mezinárodního dění, které sledovali ze zahraničních rozhlasových stanic zejména anglických, amerických a francouzských. Přicházeli rozebírat politickou situaci, oddělovat propagandu, třídit klamně a skutečné naděje. Nedali se zlomit.

S mými rodiči pořádali také večery v angličtině. To už se předem domluvilo, že se bude mluvit jen anglicky, aby to v nás dětech – mé sestře a mně – vyvolávalo touhu naučit se cizímu jazyku a rozumět. Chodívali jsme i na večery ke Krakešovým, ale to až když už měli pro sebe celý dům. Předtím to nepřicházelo v úvahu. Krakešovi měli vždycky připraveno nějaké téma – literární, přírodní nebo zeměpisné. A vždycky dodržovali mezi sebou láskyplné oslovení „Jozífku“, „Merinko“. Angličtinu si osvěžovali i čtením: protože si nemohli objednat žádný časopis, ten by poštou nedošel, syn Pavel zaplatil z USA sousedovi, panu Rybkovi z čísla 16, předplatné na *National Geographic*. Pan Rybka tak odebíral a dostával – snad jako jediný v celém kraji – americký cestopisný měsíčník. Nepotřeboval umět anglicky: časopis byl především obrázkový. Žádné číslo nezůstalo u Rybků doma, americká tiskovina šla po Toušeni a končila samozřejmě u Krakešů. Tím Krakešovi nejen udržovali svůj kontakt s angličtinou, ale i pro Toušeň zajišťovali povědomí o světě za železnou oponou.

Takových zdánlivých maličkostí konali víc. Vyskytla se například rodina, kde se rodiče nemohli dobře starat o své chlapce, jeden byl velice zanedbán, zadržával v řeči a ani v osmi devíti letech nebyl schopen srozumitelně artikulovat. Krakešovi si ho brali na odpoledne a naučili ho mluvit. Samozřejmě, že za to vůbec nic neměli. Ale pro ně to byla sociálně terapeutická práce. Až mnohem později jsem se dověděl, že Krakešovi pomáhali také mým rodičům v nejobtížnějších životních situacích při politickém procesu s mým dědečkem z maminy strany.

Setkávání s Krakešovými u nás, u hořícího krbu, pro mne znamenala otevírání vesmíru poznání mimo školní osnovy. Pan doktor Krakeš byl systematik. Nejen jako právník. Byl vzdělán také řecky a latinsky. Byl první, kdo v Toušeni pěstoval anglický trávník a kdo si dal před domem vydláždít chodník: když bylo třeba těžších prací, neváhal zajít pro pomocné síly mezi hospodské štamgasty. Uměl se s nimi domluvit. Mne

naopak učil rýsovat spirálu a řekl mi o velké Fermatově větě. Odhaloval mi to, co jsem měl za kouzla – preludy založené na zručnosti. Věděl, jak je vybaveno podpalubí zámořského parníku Queen Elisabeth a co kdy prohlásil Winston Churchill, co se říká o paní Wallis Simpsonové a že při tenisu se netleská jen Rodu Laverovi, ale i jeho soupeři, jestliže hraje dobře. Nad každou mou otázkou se zamyslel. K mým desátým narozeninám mi přinesl největší dárek prohlášením, že když je člověku deset let, je skoro dospělý a dá se s ním tedy vážně mluvit o čemkoli. A vždycky to znovu a znovu dokazoval. Každou mou neobratnou myšlenku bral jako důvod k rozboru a často mne logickými protiotázkami dovedl k poznání, že se věci mají jinak. Nic nevnucoval, kladl otázky jako Sokrates tak, že jsem objevoval odpovědi sám. Jeho metoda byla mnohem dobrodružnější a přesvědčivější než škola.

O některých sobotách – vzácně, protože dopoledne se ještě pracovalo – pokračovala u našeho krbu škola „debat“, jak Krakešovi důsledně říkali, ve skutečnosti škola diskusí, škola naslouchání jiným názorům, analýza řečeného a pokládání otázek pro potvrzení nebo vyvrácení argumentů. Doktor Krakeš věděl, jak se ptát, měl nekonečnou trpělivost, a paní doktorka Krakešová věděla, kdy ho rázně zastavit slovy: „Ale Józo“, debatu shrnout a pozvednout do obecnějších závěrů. Krakešovi přinášeli zejména nám dětem školu myšlení a sebeovládání. Poznával jsem, že nejasno a nerozhodno je důsledkem neúplného vědění nebo chybného uvažování. Že různost pohledů na politiku, život nebo umění je dána nesouměřitelností hledisek. Instinktivně jsem začal toužit umět všechno změřit, jednoznačně rozhodnout. Mít jasno – jako paní doktorka Krakešová. Tehdy začínala moje cesta k obdivování nezpochybnitelnosti matematiky. Aniž jsem to tušil, díky Krakešovým jsem se stal vlastně jedním z mnoha – v nejlídnějším slova smyslu – objektů moderní sociální terapie na intelektuálním poli. 20. července 1969 jsme u nás společně sledovali televizní přenos z přistání Američanů na Měsíci (Krakešovi neměli televizi – ani telefon). O několik měsíců později doktor Krakeš zemřel.

Ovdovění nesla paní doktorka neobyčejně statečně. Báł jsem se prvního setkání s ní. Sám jsem v doktoru Krakešovi ztratil příliš mnoho. Ale paní doktorka mi ten smutek rozumně a vlídně rozmluvila. V tomto životním období jí byli oporou její synové – v Praze Vít, za mořem Pavel – s rodinami.

Měl jsem díky rodičům příležitost poznat paní doktorku Krakešovou v tom věku, kdy jsem už bral rozum. Utkvěla mi v paměti jako velmi příjemná, noblesní, kultivovaná dáma. Neslyšel jsem, že by si kdy stěžovala. Ke všemu přistupovala s nadhledem, obezřetně, s rozumem a rozvahou.

S mou maminkou probírala životní záležitosti, které nebyly vždycky snadné. Svou repliku obvykle začínala slovy: „Myslíte? Víte, já bych řekla že...“ A v těch slovech jako by už začínala svou sociální terapii: maličko zpochybnila první dojem – „Myslíte?“ , přiblížila se slovem „Víte...“ a navrhla myšlenku: „Já bych řekla, že...“ A ten, koho něco tížilo, mohl sám začít uvažovat. V tom byla paní doktorka nepřekonatelná.

Žila skromně. Dlouhé šedé vlasy stáčela do jednoduchého drdolu. Pokaždé jinak. Nikdy nespěchala. Zajímala se o folklór a udržovala si zvláštní – snad rodinné – výrazy jako „teďko, štrůdle, spodnice“. Příležitostně vyučovala angličtinu. Svou laskavostí odzbrojovala i nejhrubší povahy. Jejím bohatstvím nebyly šperky, ale lidé kolem, knihy, vzdělání, myšlenky a zkušenosti. Ve svém rodišti žila všemi ctěna, protože ke každému přistupovala s otevřeným srdcem. Nečinila rozdíl mezi vysokoškolským profesorem a metařem. Dokázala se přiblížit každému.

Ačkoli jí byly dlouhodobě znemožněny kontakty s akademickým prostředím, se světem moderní psychologie a sociální práce, udržovala se v rámci svého oboru na úrovni. Netuším, jak to dokázala, ale když ji navštívily po dlouhé pauze v roce 1968 její žákyně, užasly nad tím, jaký má přehled. Jako jedna z prvních se odhodlala k návštěvě v době pražského jara Vlasta Brablcová, tehdy státní tajemnice na Ministerstvu práce a sociálních věcí. Později se s paní doktorkou, která se na to vždy dlouho dopředu svědomitě připravovala, scházela v Toušeni a zapisovala její vytříbené úvahy, postřehy a vzpomínky. Tak byla dokončena její poslední rozsáhlá kniha *Výchovná sociální terapie* (1973). K publikování došlo v tichosti na prahu normalizace.

Oba manželé Krakešovi byli mimořádné osobnosti. Myslím, že jedno z velkých tajemství originality paní doktorky – její jistota a zázemí – byl její manžel. Díky němu mohla svou intuitivní průkopnickou teorii sociální práce opřít o systematické sledování a vyhodnocení mnoha konkrétních případů. S touto zkušeností také oba získali sílu postavit se vlastním nesnadným životním situacím.

Doktorka Krakešová se dožila osmdesáti let. Jistě by byla velmi překvapena a potěšena, kdyby jí někdo prorokoval, že se k její práci budou vracet zahraniční i domácí badatelé ještě po dalších čtyřech desítkách let. Doktora Krakeše by to nepřekvapilo. Uměl předpokládat všechny varianty. Ale paní doktorka by řekla: „Jo, jo, jo... Myslíte?“

Babička Merinka a dědeček Jozífek

Psát, psát, psát, s životem se rvát. Kolikrát jsem si na svého dědečka Jozífka a babičku Merinku dávno po jejich odchodu vzpomněla.

Naše společná cesta životem nebyla dlouhá, o to intenzivněji jsme prožívali společné chvíle. S oblibou jsem s nimi jako malá dívenka připravovala jídlo, prostírala i sklízela nádobí, pracovala na zahradě a poslouchala jejich vyprávění. A témata? Jaké to bylo, když byli malí, větší a dospělí, co zažili oni či jejich přátelé, jaké byly příčiny a důsledky jejich životních úspěchů i pádů.

Babička Merinka prožila své dětství na prosperujícím statku s tradicí podpory vzdělání, dědeček Jozífek v rodině intelektuálů. Technické patenty jeho předků jsou umístěny v několika českých muzeích.

Dospívání prožili oba v Praze v období 1. světové války. (Babička Merinka pomáhala jako sedmnáctiletá studentka v nemocnici s ošetřováním zraněných vojáků. Pokud mladí vojáci svá zranění přežili, zůstávali většinou natrvalo invalidními. Jejich osudy babičku velmi zasáhly.) Jejich už společně prožívané mládí lemovaly rozsáhlé možnosti nově vzniklé masarykovské republiky – studium v zahraničí, cestování, rozvoj skautského hnutí, rozšíření sportu a péče o zdraví, vznik nových vědních oborů atd.

V čase 2. světové války dědeček Jozífek vyhlásil v rodině, že nejlepší zbraní otroka je jeho lest, a s nezlomnou statečností oba pomáhali všem ze svého okolí, kdo to potřebovali.

Vyprávěli mně mnohé o rodině Masarykových, neboť byli velcí přátelé s Alicí a Janem Masarykovými, o historických souvislostech dějinného vývoje jak současného, tak minulého, neboť vše, co se nyní odehrává, už bylo a také bude. Často jsem byla přítomna rozhovorům Merinky s jejími kolegy a přáteli z oblasti sociální práce (z Ministerstva práce a sociálních věcí a dalších institucí). Souvislosti, které jsem nechápala, mně Merinka poté objasnila. A tak jsem sledovala vznik učebnic pro tehdejší studijní obor sociálně právní, rozbor některých soudních případů a další práci Merinky, která jí byla v 70. letech umožněna. A jako správná babička vyvodila pro mne ze skutečných lidských příběhů nějaká ta poučení, která lze zobecnit:

I malé pochybení může mít velmi nepříjemné následky v blízké a daleké budoucnosti. O svých činech vždy přemýšlej. Stačí nepříjemnosti, které tě zasáhnou bez tvé zásluhy.

V rámci skutečných životních příběhů jsem se dozvíдалa mnohé z práva, psychologie, antropologie a sociologie. A abych si jejich životní zkušenosti ve vhodném čase připomněla, formulovali svůj životní kompas do jednoduchých, zapamatovatelných a srozumitelných doporučení. Na závěr své vzpomínky na Merinku a Jozífku některé další připomenou sobě i vám:

- Většina věcí a služeb se dá zaplatit – s výjimkou výchovy dětí. Do té musí dát každý své sádlo.
- S lidmi musíš mluvit tak, aby ti rozuměli.
- Pracuj, jako bys měla zítra umřít, a bav se, jako bys měla žít sto let.
- Cesta do pekel je dlážděna dobrými úmysly.
- Štěstí se musí odpracovat.

Merinko a Jozífku, děkuji,

vaše vnučka Markétka

Úvod

Dějiny sociální práce jsou tvořeny kromě společenských a odborných událostí i událostmi každodenního života klientů i sociálních pracovníků. Právě na pozadí velkých událostí se ukrývá příběh událostí malých, každodenních. Milan Šimečka² toto dokumentuje tvrzením, že „žijeme ve velkých dějinách, ale netrčíme v nich až po krk. Většina našeho osudu se odvíjí v malých dějinách, jejich běh se neřídí takzvanými zákonitostmi, řídí se spíše tajemnými výroky soudiček, možná podle konstelace hvězd, z jejichž hmoty je prý sestavené naše tělo, možná podle Boží vůle, v každém případě však podle něčeho, čemu nerozumíme zdaleka tak dobře jako velkým dějinám králů, pyramid, revolucí a válek“. Je třeba si uvědomit, že kontinuu „velkých dějin“ je možné porozumět právě prostřednictvím „malých dějin“. Takovým způsobem jsme přemýšleli při koncipování textu předložené monografie.

Čtenářům předkládáme výjimečné dílo „velkých dějin“ sociální práce *Úvod do praxe na sociálních klinikách* od autorky Marie Krakešové, které vychází od sepsání rukopisu po sedmdesáti letech poprvé. Pro tento čin jsme se rozhodli z několika důvodů.

Prvním důvodem k vydání tohoto díla po 70 letech byl dluh jeho autorce v české sociální práci, který jsme pocítovali, a současně touha přiblížit čtenářům základní dílo praktické sociální práce v Československu.

Druhým důvodem bylo přiblížit Marii Krakešovou nejen jako teoretičku sociální práce, jak jsme udělali publikací z roku 2014, ale i jako člověka, který se věnoval praxi sociální práce a vzdělávání v sociální práci. Jinak řečeno, představit Marii Krakešovou jako praktičku a učitelku. Jde o nesmírně vzácnou kombinaci u jednoho člověka, v němž se skloubí

2 Šimečka, M. *Kruhová obrana*. Bratislava: Artforum, 2011.

schopnost být výborným teoretikem, praktikem i učitelem. Tohoto všeho odrazem byla i zmiňovaná Marie Krakešová.

A třetím, nikoli však posledním důvodem bylo „odkrytí legendy“ psychogenetického rozboru, který v české sociální práci zdomácněl a dlouhá léta se probíral ve všech formách vzdělávání v oboru – ovšem bez uvedení autorky tohoto způsobu práce s klientem v sociální oblasti.

Uvědomujeme si, že pro současného čtenáře může být původní text Marie Krakešové věnovaný sociálním klinikám přece jen poněkud vzdálený. Ve snaze přiblížit čtenářům její způsob uvažování a řešení problému jsme vyšli z díla, které jsme věnovali jejímu působení na rozvoj teorie a praxe sociální práce *Marie Krakešová: Priekopníčka teórie sociálnej práce v Československu* (Brnula, Kodymová a Michelová, 2014). Toto jsme zredukovali na relevantní části, které jsme doplnili a rozšířili o novější historické souvislosti – mnohé informace pocházejí z aktuálně dokončeného historického výzkumu a dosud nebyly publikovány. Nejde tedy o druhé, doplněné vydání, ale o text nově formulovaný a nabídnutý čtenářům v této podobě poprvé.

Nabízíme vstup do díla Marie Krakešové v podobě „malých dějin“ jejího života a celoživotního díla jako nezbytný předpoklad k pochopení „velkých dějin“ sociální práce – v této chvíli jejich sociálních klinik jako součásti vzdělávání v sociální práci v Československu a psychogenetického rozboru v rámci sociálně-výchovné terapie Marie Krakešové. Věříme, že se nám to díky publikovaným textům podaří.

V neobvyklé předmluvě přibližují své vzpomínky na Marii a Josefa Krakešovy konkrétní lidé (Jan Králík a Markéta Brunclíková – rodinný známý a vnučka), aby text získal i humánní rozměr, nejen vědecký a odborný, ve snaze přiblížit vnímání sociální práce tomu, jak ji vnímala Marie Krakešová – jako skloubení vědy a lidství. „Malé dějiny“ tak poskytují prostor pro „velké dějiny“ – sociální kliniky realizované na školách sociální práce v Československu.

Velmi nás těší, že se nám podařilo vydat dílo Marie Krakešové v roce 2018, v jubilejním, stém roce nejen české a československé státnosti, ale i vzdělávání v sociální práci na území České republiky.

Na tomto místě bychom rádi poděkovali rodině Krakešových – Evě Krakešové a Markétě Brunclíkové – jakož i dr. Janu Králíkovi za pomoc a podporu i za laskavé svolení k publikování fotografií v příloze a na přebalu monografie.